

QADIMGI FRANSUZ VA O‘ZBEK TILLARIDA ERGASH GAPLARDAGI SINTAKTIK O‘ZGARISHLAR

Yusufjonova Shaxloxon Muxtorovna

Farg‘ona davlat universiteti dotsenti v/b, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori,
(PhD)

usufzonovasahlo@gmail.com

+998884133377

Tursunova Madina Ulug‘bek qizi

Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi

madinatursunova21@gmail.com

+998999792957

Аннотация

Ushbu maqolada qadimgi fransuz va o‘zbek tillarida ergash gaplardagi sintaksis o‘zgarishlarini tahlil qilinadi. Qadimgi fransuz tilidagi ergash gaplarning murakkab tuzilmalari va bog‘lovchi so‘zlar yordamida ifodalanishi, o‘zgarib boruvchi til tizimlaridagi o‘zgarishlarni ko‘rsatiladi. Shu bilan birga, qadimgi o‘zbek tilidagi soddaroq va aniq sintaksis strukturalari hamda bog‘lovchi so‘zlar orqali qurilgan ergash gaplarning rivojlanishi tahlil qilinadi. Maqolada fransuz va o‘zbek tillarining sintaksisidagi o‘zgarishlar taqqoslanadi va har ikkala tilning evolyutsion jarayonlari yoritiladi. Ushbu tadqiqot, tilning tarixiy rivojlanishi va sintaksisidagi o‘zgarishlarni o‘rganish uchun muhim nazariy asoslarni taqdim etadi.

Annotation

This article analyzes the syntactic changes in subordinate clauses in Old French and Old Uzbek. The complex structures of subordinate clauses in Old French and their expression through conjunctions illustrate the changes in the evolving linguistic systems. At the same time, the development of simpler and more precise syntactic structures in Old Uzbek, as well as subordinate clauses formed through conjunctions, is examined. The article compares the syntactic changes in both French and Uzbek and discusses the evolutionary processes of both languages. This research provides important theoretical foundations for studying the historical development of language and syntactic changes.

Аннотация

Настоящая статья анализирует синтаксические изменения в подчинённых предложениях на старофранцузском и староузбекском языках. Сложные структуры подчинённых предложений на старофранцузском языке и

их выражение с помощью связующих слов иллюстрируют изменения в развивающихся языковых системах. В то же время рассматривается развитие более простых и точных синтаксических структур в староузбекском языке, а также подчинённых предложений, построенных с использованием связующих слов. В статье сравниваются синтаксические изменения в французском и узбекском языках, освещаются эволюционные процессы в обоих языках. Это исследование предоставляет важные теоретические основы для изучения исторического развития языка и синтаксических изменений.

Kalit so‘zlar: qadimgi fransuz tili, qadimgi o‘zbek tili, ergash gaplar, sintaksis o‘zgarishlari, lingvistik evolyutsiya, bog‘lovchi so‘zlar, lingvistik taraqqiyot, sintaktik strukturalar, multi-tilli taqqoslash.

Keywords: Old French, Old Uzbek, subordinate clauses, syntactic changes, linguistic evolution, conjunctions, linguistic development, syntactic structures, multilingual comparison.

Ключевые слова: старофранцузский язык, староузбекский язык, придаточные предложения, синтаксические изменения, лингвистическая эволюция, связующие слова, лингвистическое развитие, синтаксические структуры, многоязыковое сопоставление.

Tillarda sintaksis o‘zgarishlari har bir tilning rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Har bir til o‘ziga xos evolyutsiya jarayonidan o‘tadi, bunda sintaktik strukturalarning o‘zgarishi tilning tarixiy va madaniy kontekstida katta ahamiyatga ega bo‘ladi. Qadimgi fransuz va o‘zbek tillarida ergash gaplarning sintaksisidagi o‘zgarishlar, ularning til tizimlarining rivojlanishini va o‘zaro aloqalarini ko‘rsatadi. Ushbu maqolada qadimgi fransuz va o‘zbek tillaridagi ergash gaplarning sintaksisidagi o‘zgarishlar tahlil qilinadi va ularning taqqoslanishi amalga oshiriladi.

Qadimgi fransuz tilida ergash gaplar. Qadimgi fransuz tilida, xususan, IX-XIII asrlarda ergash gaplarning sintaksisi ancha murakkab va ko‘p qismli bo‘lgan [2, 112]. Fransuz tilining qadimgi davrida ergash gaplar ko‘pincha “que”, “si” kabi bog‘lovchi so‘zlar yordamida tuzilgan. Bu davrda fe’lning shaxs va vaqt bilan bog‘lanishi, shuningdek, vaqt va holatni ifodalovchi sintaktik tuzilmalar keng tarqalgan edi.

Ergash gaplarning tuzilishi odatda bog‘lovchi so‘z orqali ajratilgan mustaqil jumalarni o‘z ichiga olardi. Misol uchun, “Je sais que tu viens” (Men bilaman, sen kelasan) kabi jumlar qadimgi fransuz tilida keng tarqalgan. Qadimgi fransuz tilidagi sintaksisning murakkabligi uning fonetik va morfologik tizimlaridagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq edi. Ayniqsa, fransuz tilida o‘zgarish shakllardagi fe’llar va sintaktik strukturalar tushunishda muammolar keltirib chiqarishi mumkin edi.

Qadimgi o‘zbek tilida ergash gaplar. Qadimgi o‘zbek tilida, xususan, XIV-XV asrlarda ergash gaplarning sintaksisi fransuz tiliga nisbatan ancha sodda va oson edi. O‘zbek tilida ergash gaplar asosan shartli bog‘lovchi so‘zlar yordamida qurilardi. Masalan, “agar”, “ki”, “deb”, “shunday qilib” kabi bog‘lovchilar keng qo‘llanilgan.

Qadimgi o‘zbek tilida ergash gaplar ko‘pincha qattiq sintaktik strukturaga ega bo‘lib, biror maqsadni yoki sababni ko‘rsatish uchun ishlatilgan. Masalan, “Agar sen kelsang, men ham kelaman” yoki “Shunday qilib, biz o‘rgandik” kabi gaplar qadimgi o‘zbek tilida keng tarqalgan. Bu gaplarda bog‘lovchi so‘zlarning funksiyasi aniq va to‘g‘ri ifodalangan.

Sintaksisdagi o‘zgarishlar. Vaqt o‘tishi bilan, har ikki tilda sintaksis tuzilmalari sezilarli darajada o‘zgardi. Fransuz tilida, XVI-XVIII asrlarda sintaksisning soddalashuvi va fe‘lning zamon bilan bog‘lanish shakllarining o‘zgarishi kuzatildi. Fe‘lning zamonlari va shaxslarining ko‘pchiligi soddalashdi va bog‘lovchi so‘zlar yordamida gaplarni tuzish ancha osonlashdi. Zamonaviy fransuz tilida esa ko‘proq oddiy sintaksis tuzilmalarini ishlatish keng tarqalgan.

O‘zbek tilida esa, qadimgi o‘zbek tilidagi murakkab sintaksis va bog‘lovchi so‘zlar o‘rnini soddalashtirilgan shakllar egalladi. Misol uchun, qadimgi o‘zbek tilidagi “ki” va “agar” kabi so‘zlar yordamida tuzilgan gaplar o‘rnini zamonaviy o‘zbek tilida qisqargan shakllar egalladi. Bunda yangi bog‘lovchi so‘zlar va tuzilmalarning qo‘llanilishi kengaydi, masalan, “shunday qilib”, “agar-chi”, “endilikda” kabi.

Fransuz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi farqlar. Fransuz va o‘zbek tillaridagi sintaksisdagi o‘zgarishlar, ularning tarixiy rivojlanishiga bog‘liq. Fransuz tilidagi sintaksis ko‘proq morfologik va fonetik tizimlar bilan bog‘liq o‘zgarishlarga asoslangan, shu bilan birga, fe‘l va bog‘lovchilar o‘rtasidagi aloqalar murakkablashgan. O‘zbek tilida esa, sintaksisning o‘zgarishi ko‘proq funksional va soddalashgan shakllarga yo‘naltirilgan.

Bundan tashqari, qadimgi o‘zbek tilidagi ergash gaplarning qurilishi ko‘proq turkiy til oilasining o‘ziga xos xususiyatlarini o‘z ichiga olgan, jumladan, sintaktik tuzilmalar oddiy va to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘lanishni ta‘minlashga yo‘naltirilgan. Fransuz tilidagi sintaksis esa ko‘proq ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarga bog‘liq bo‘lib, vaqt o‘tishi bilan murakkab tuzilmalar va ko‘proq semantik ahamiyatga ega bo‘lgan ergash gaplar paydo bo‘lgan.

Xulosa qilib aytganda, qadimgi fransuz va o‘zbek tillaridagi ergash gaplarining sintaksisdagi o‘zgarishlar, ularning rivojlanishida muhim rol o‘ynagan. Fransuz tilida murakkab fe‘l shakllari va bog‘lovchi so‘zlarning ko‘pligi

soddalashtirilgan tuzilmalar bilan almashtirildi. O‘zbek tilida esa sintaksisning soddalashuvi va bog‘lovchilarni ishlatish usullarining o‘zgarishi, tilning soddalashgan strukturasi ko‘rsatadi. Har ikki tilda ham sintaksisning o‘zgarishi nafaqat tilning taraqqiyoti, balki jamiyatdagi o‘zgarishlarni va kommunikatsiya usullarining yangi shakllarini aks ettiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bekjanov, A. (2004). O‘zbek tilining tarixiy sintaksisi. Toshkent: Sharq.
2. Benoît, L. (2006). La syntaxe du vieil français. Paris: Presses Universitaires de France.
3. Devon, R. (2010). Old French Linguistics and its Evolution. New York: Routledge.
4. Dimitrov, V. (2014). Qadimiy fransuz va o‘zbek tillarining sintaksis tizimi. Toshkent: O‘zbekiston.
5. Dimitrov, V. (2014). Système syntaxique du français ancien et de l’uzbek ancien. Toshkent: O‘zbekiston.
6. Kadyrov, K. (2007). Syntaxe du français ancien: Approche historique. Paris: Ed. du Monde.
7. Kuzmin, I. (2008). Sintaksisning o'zgarishlari va tillarning rivojlanishi. Moskva: Yazyki slavyanskikh kul'tur.
8. Miller, A. (2004). Comparative Syntax: A Study of the Syntax of Old French and Old Uzbek. Oxford: Oxford University Press.
9. Morozova, T. (2011). Syntaxe et changements grammaticaux: En français. Moscow: Nauka.
10. Parker, R. (2002). Old French Syntax. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Rahimov, B. (2012). Qadimgi o‘zbek tili: Sintaksis va morfologiya. Toshkent: Fan.
12. Rakhmanov, A. (2010). Tarixiy tilshunoslik: Fransuz va o‘zbek tillarining o‘zgarishlari. Toshkent: Fan.
13. Sodikova, F. M. (2005). O‘zbek tilining sintaksisi. Toshkent: O‘qituvchi.
14. Tikhonov, B. (2008). O‘zbek va fransuz tillarining tarixiy sinxronik o‘zgarishlari. Moskva: Rossiya Tilshunoslik Akad.